

A gyógyszerész ábrázolása a szépirodalomban III.

Romeo és Júlia. A kaviár

Dr. Stájer Géza

Az első két rész után [1] [2], mely a gyógyszerész alakjának a világirodalomban, majd a magyar szépirodalomban történő megjelenítését dolgozta fel, most olyan fajsúlyos történetekkel folytatjuk, melyekben mérgek a főszereplők. A mérgek expediálását ugyan az idők folyamán rendeletekkel egyre inkább korlátok közé szorították és a 19. század közepe óta kiadásukat szigorodó nyilvántartáshoz kötötték. De hát mi is ragadhatná meg az írók fantáziáját jobban, mint a mérgek [3], amivel gyors fordulatot lehet a cselekményben előidézni és ami naiv elképzelés szerint a patikában számolatlanul található vagy a patikusnál mindig kézre áll [4].

Méreg és látszatoméreg

William Shakespeare (1564–1616) Romeo és Júlia című drámája tragikus véget ér – ez persze közismert. Bennünket most az érdekel, hogy e klasszikus műben a gyógyszerészet milyen szerepet kap. A gyógyszerész ugyan a drámában csak mellékszereplő, de törvénybe ütköző cselekedete döntően hozzájárul ahhoz, hogy a történet tragikusan végződjék.

A színdarab szerint, az itáliai Veronában élő Capulet és Montague nemesi familia már hosszú generációk óta ellenséges viszonyban áll egymással; találkozásaik minden ok nélkül rendszerint összeszólalkozással, kardpárbajjal végződnek. Amikor egy estén Romeo Montague felfegyverzett barátaihoz csatlakozik, hogy Capuleték partiját megint kissé megzavarják, találkozik Júliával és izzó szerelemre lobban iránta. A szépséges leányzó sem marad érzéketlen, rögtön tűzbeborul és epedve lángol. Az okos és éppoly hallgató Lőrinc franciskánus barát házi esküvő lebonyolítását javasolja. Ám az állandó véres ellenségeskedés a két család tagjai között útjában áll a két fiatal boldogsága kibontakozásának. Amikor a derék Romeo a Capuleték által kiprovokált párbajban Tybaltot halálosan megsebesíti, a menyasszonyától távoli, 40 km-re lévő Mantovába kell vonulnia. Júliának is kijut: a mit sem sejtő szülők sürgősen férjhez akarják őt adni az előkelő Páris grófhhoz, a herceg rokonához.

Lőrinc barátának mentő ötlete támad. Azt tanácsolja, hogy Júlia az esküvője előtti éjszakán igyék olyan, a kólostor gyógyszerertárából származó italt, amely tetszhalottá teszi. Ébredése után aztán Romeo majd Mantovába szöktesse. Hallgassuk, mit mond erről Shakespeare, *Kosztolányi Dezső* fordításában.

„Fogd ez üvegesét s hogyha ágyba fekszel,
Párolt italját idd ki hirtelen;
Álmos, hideg nedv nyargal át azonnal
Véred esatornáin: verőered
Természet-adta lüktetése megszűn:
Hő s lélegzet nem mondja már, hogy élsz,
Orcádon-szádon hamvadoz a rózsá,
Szemednek ablaka is becsukódik,

Akár halál zámá ki a verőfényt.
Minden tagod elvesztve símaságát
Göresös-feszes lesz, hűs, mint a halálé:
S kölesön-mezében a meredt halálnak
Fekszel te így negyvenkét óra hosszat.
Majd mint üdítő álomból fölébredsz.
Hát hogyha reggel jő a völegényed
Felkölteni, halott gyanánt heversz ott.
Aztán – amint szokás ez városunkban –
Nyitott koporsón, ünnepi ruhádban
Kivisznek az ösrégi kriptabolgba,
Ahol Capulet-öseid nyugosznak.
Közben, mikor már-már ocsúdni készülsz,
Megtudja tervünk Romeo, levélből –
És itt terem: aztán majd ő meg én
Vigyázzuk ébredésed s aznap éjjel
Romeo Mantovába szöktet el.”

Először minden a terv szerint halad. A tetszhalott Júlia-Hőfehérkét nagy jajveszékélés közben a családi sírboltba temetik. Szerencsétlenségre azonban, a stratégiáról nem sikerült a Mantovában távol lévő Romeot idejében informálni. Amikor megtudja, hogy jegyese meghalt, fel-dúltságában azonnal valamilyen patikai méreggel való öngyilkosság jut az eszébe.

„Máris eszembe jut egy patikáros –
Itten lakott –, és láttam is minap,
Vásott ruhába, zord, busa szemöldökkel
Gyógyfűveket szedett. Roppant sovány volt.
A nagy nyomor esontig lerágtá őt,
Rozsant boltjába teknősbéka lógott,
Kítömött aligátor, torz halaknak
Rút bőre és a polcain kitéve
Üres bödönkék koldus lím-loma.
Tört bögrék, hólyagok, dohos magok,
Zsinegvégek, rossz, rózsaszín kalácskák,
Szétrakva, hogy többet mutassanak.
Ezt a síralmat látva így tűnődtem:
„Ha valakinek mérgek kellene,
Mit árúsítani itten halál,
Ez a bitang bizonyly adna néki.”

Amikor a nem éppen bizalomgerjesztő patikát és a tulajdonosát Romeo megtalálja, egy gyorsan és biztosan ható méregért negyven aranyat ígér. A patikáros először a várt módon, kötelességszerűen elzárkózik a mérgek kiadásától és megemlíti a szer expediálásával járó kockázatot. Dehát a pénz beszél, így végül mégiscsak átadja a halálos port, sőt használati utasítást is mond.

„PATIKÁROS Van ilyen mérgem, de Mantovában törvény
Halált szab arra, aki árúsítja.
ROMEO Félsz a haláltól hát, te semmiházi,
Te átkozott? Az arcodon az éhség,
Ínség, sanyargás sír ki a szemedből,
Nyomor, gyalázat lóg le hátadon.
Ez a világ – s törvényé – nem barátod.
Dússá sosem tesz törvény e világon.

Szegd meg tehát, ne légy szegény, fogadd el.
 PATIKÁROS Szegénységem hajlik meg, nem gerincem.
 ROMEO Szegénységed veszem meg, nem gerinced.
 PATIKÁROS Hát szórd e port akármí folyadékba.
 S hörpintsd ki és lehetsz bár oly erős,
 Mint húsz ember, végez veled azonnal.”

Romeo a veronai sírboltba siet, ott először még végez vetélytársával Párisal, akinek testét a kripta fekteti. Ezután megissza a mérget és meghal. Később, a programnak megfelelően, imádott Júliája felébred, látja, hogy Romeo halott, mire szerelmese törével megöli magát. A két rokonság hallva a halálhírt, végre kibékül egymással. A szomorú történet a herceg summázatával ér véget.

„Mert még regékbe sincsen arra szó
 Mit szenvedett Júlia s Romeo.”

Node, mi az igen szomorú történet ma is aktuális szakmai tanulsága? Először az, hogy a mérget használhat is, meg ártalmas is lehet. És nem utolsó sorban: *ha egy veszteséges gyógyszerár nem tartja be pontosan a törvényeket és rendelkezéseket, potenciális veszélyt jelent a gyógyszerbiztonságra.*

A kaviár

Csiky Gergely (1842–1891) esíksomlyói drámáiról három felvonásos bohózatát parádés szereposztásban először 1882. március 24-én adták elő a Nemzeti Színházban. Barlangi Achilles hajóskapitány szerepét *Újházi Ede* játszotta. Poroszkay Tivadar gyógyszerész szerepében *Vízvári Gyula* volt látható, nejét Czili *Vízváriné*. Maszlaghy gyógyszerész-segédet *Földényi Béla* alakította. A darabot 1975. május 29-én *Seregi László* rendezésében a József Attila Színház felújította. Poroszkayt *Bodrogi Gyula*, Cilikét *Margittai Ági* játszotta. A műlovarnő szerepében *Vöith Ágát*, más alakításokban *Szerencsi Évát* és *Kaló Flóriánt* láthatta a közönség.

A bevezető képből Poroszkay Tivadar gyógyszerész egy vendéglőben éppen Bomba Lili műlovarnőt próbálja elcsábítani. „...erre a kalandra volt nekem szükségem, máris úgy pezseg a vérem, mint a hiteles seidlitz-por” – mondja éppen. Amiből rögtön világosan látszik, hogy először is itt tényleg egy virtúgli patikus áll előttünk, továbbá a kellemetlen ízű gyógyszereket pezsgőporban célszerű bevinni. Megtudjuk, hogy Poroszkay nős, mindamellett nem szereti, ha Tivi bácsinak szólítják, mert az öregíti (a darabban még csak 44 éves). Kiderül az is, hogy Tivadar megszökött a feleségétől, részben hogy kimulasssa magát, másrészt, mert Budapest városa pályázatot hirdetett egy újonnan nyitandó gyógyszerészre és ezt próbálja megszerezni. A pesti út tehát amolyan apró kiruccanás, mert Poroszkay Kikindán patikus, tíz éve házasság és a felesége derék asszony, akihez hű szeretne maradni. Erre most találkozik a vonzó Lilivel, aki lovaglővezzővel esapkod és szivarozik (!). Egyhangú otthoni életéből, ahol pilulákat csinál a patikában, most úgy érzi, kiszabadulhat.

Az örökös házi konyha helyett valami pikáns, izgató, csípős ízű élményt keres, olyat mint a kaviár, és álmait a szivarozó műlovarnőben véli megtalálni. Szegény Tivadar-nak rettenő sívár volt az élete, harmincnégy évesen nősült, de addig is csak pilulákat csinált; a patikát akkor mint diplomás ember, anyósától örökölte. A patikárius megszólítást nem szereti, mert ő gyógyszerész.

A vígjátéki bonyodalom kifejlődésének részleteit nem tárgyaljuk, csupán a szakmai vonatkozásokat foglaljuk össze. A klasszikus szabályok szerint megérkezik Cili, a feleség, Maszlaghy gyógyszerészegéd kíséretében. Cili félti ügyefogyott párját: „...olyan élhetetlen ...háromig sem tud olvasni nélkülem”. Szegény gyógyszerész először börig ázik, később sorozatos félreértések révén kiabrándul a kaviárból és már nem vágyakozik utána. A kaviár-ügy tehát rosszul sül el, mert csaknem elválasztják feleségétől. Majdnem odalesz a patika és az új gyógyszer-tári engedély is. Pedig Tivadar még azt is bevallja, hogy évi jövedelméből szerényen megél. Továbbá, hogy egyszer volt büntetve, mert rajtakapták, amikor romlott csukamajolaját árult. Ezt persze kapásból a segédjére tolja, mindenesetre a dolgot sikerült elsimitania.

Közben Eduárd, az egyik matröz orvosságot kér. Poroszkay tárcájából morfint vesz elő. „Szerencsére magammal hoztam ...ettől elalszik és én mentve vagyok ...egy jó patikárius soha nem szokik meg a beteg elől ...ennyi éppen elég lesz ...nyissa ki a száját ...Most nyelje le – ugye jó?” A páciens szeme lecsukódik, izzad, majd elalszik. „...ennek a cethalnak dupla porciót kellett volna beadni ...”. Így szabadul ki szorongatott helyzetéből és már csak egyetlen vágya marad, hazautazni és bezárkózni laboratóriumába. Még segédje, Maszlaghy is szembefordul vele és kesztyűt dob neki. Mi több, tálcán, két mázas csuporban hozza a párbajfegyvereket: „Gyógyszerészhez méltó fegyverek. Az egyik szilkében bicarbona sodae, a másikban ciánkáli – húsz gramm diluálva kétszáz gramm desztillált vízben – misce, da signaturam – válassz és igyál.”

A darab végén megtörténik a nagy összebékülés, majd a gyógyszerész örökérvényű tanácsot ad a házasulandó ifjaknak: „Soha se jöjjen étvágyatok kaviárra”.

Mi a tanulság? A darab nyomán a fiatalok bizonyára megfogadják, hogy nem bocsátkoznak felelőtlen kalandokba. A bohózat szerzőjének meg az a fontos, hogy mindig legyen kéznél morfin meg ciánkáli, esetleg desztillált víz. Ebben van a dramaturgiai feszültség.

IRODALOM

1. Stájer G.: A gyógyszerész irodalmi ábrázolása novellákban és regényekben, *Gyógyszerészet*, 40, 396 (1996). – 2. Stájer G.: A gyógyszerész és gyógyszerész ábrázolása a szépirodalomban II., *Gyógyszerészet*, 44, 285 (2000). – 3. Stájer G.: Arzénél, ápolónői fityulában. Agatha Christie méregkonyhájából, *Patika Magazin*, 4/10, 30 (1999). – 4. M. Schmidt: PTA Heute, 15, 79 (2001).

G. Stájer: *Pharmacist in the literature, part 3. Romeo and Juliet. The caviare.*